

DÜNYA TİCARETİNDE TARİFE DIŞI ENGELLER: 2008 KRİZİ SONRASI YAŞANAN GELİŞMELER¹

Doç.Dr. Mehmet ALAGÖZ²

Arş. Gör. Onur CEYLAN³

ÖZET

2008 küresel krizinin ortaya çıkmasıyla birlikte serbest ticaret ve korumacılık üzerindeki tartışmalar yeniden ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler krizin kendi ekonomileri üzerinde oluşturduğu negatif etkilerden kurtulmak amacıyla ithalatı kısıtlamaya ya da kendi yerel sektörlerini daha güçlü yapabilmek için çeşitli politikaları uygulamaya başladılar. 2008 krizi sonrası korumacılık uygulamalarının farkı ise tarifeler yerine tarife dışı araçların daha yoğun biçimde kullanılmasıdır. Gelişmiş ekonomiler finansal yeterlilikleri nedeniyle daha çok teşvik ve sübvansiyon uygulamalarına ağırlık verirken, bu tarz destekleri finanse edemeyecek durumda olan gelişmekte olan ekonomiler ise teknik engeller, kotalar ya da tarifeler gibi ithalatı azaltan politikaları uygulamaya başladılar. 2008 Eylül-2014 Kasım aralığında toplam 3314 ticareti engelleyici etkisi net olan uygulamalar ülkeler tarafından devreye sokulmuştur. Bu durum 1929 krizi sonrasında olduğu gibi misilleme ihtimallerini güçlendirmekte; Dünya Ticaret Örgütü'nün ticareti serbestleştirme çalışmalarını zorlaştırmakta ve etkinliğinin tartışılmasına neden olmaktadır. Ticarete teknik engellerin ya da diğer bir ifadeyle görünmez engellerin gerek tespiti, gerekse bu engellere ilişkin verilerin toplanmasındaki güçlükler nedeniyle ülkeler bu uygulamalardan serbestçe yararlanmaktadırlar. Diğer taraftan Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki birtakım anlaşmaların yapısı da yeni korumacılık uygulamalarının yaygınlaşmasına zemin hazırlar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: 2008 Küresel Krizi, Tarife Dışı Engeller, Dış Ticaret.

Jel Kodları: F13, F53.

¹ Bu çalışma *Dünya Ticaretinde Tarife Dışı Engeller: Türkiye-AB Dış Ticaretinden Örnekler* isimli yüksek lisans tez çalışmasının bir bölümünün güncellenmiş halidir.

² Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

³ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

NON-TARIFF BARRIERS IN THE WORLD TRADE: EXPERIENCES AFTER THE 2008 CRISIS

ABSTRACT

Discussions about free trade and protectionism have emerged again with the 2008 global crisis occurrence. Developed and developing countries have begun to restrict import or implement various policies to make their local sectors stronger. Difference of protectionism measures after 2008 crisis is intense usage of non-tariff barriers rather than tariffs. While developed economies use mostly incentives and subsidies because of their financial stability, developed economies who are not able to effort such measures have begun to use technical barriers, quotas or tariffs which are policy instruments that decrease imports. 3314 measures that directly affect foreign trade negatively had imposed by countries during September 2008-November 2014. This situation strengths the retaliation possibilities like it was after 1929 crisis, complicate the efforts of the WTO to liberalize foreign trade and leads to debates on WTO's efficiency. Countries impose technical barriers to trade or in other words invisible barriers very easily because of difficulties about detection those barriers and collecting data. On the other hand some international agreements established in the form of World Trade Organization leads up to widening of new protectionism implications.

Key Words: 2008 Global Crisis, Non-Tariff Barriers, Foreign Trade.

Jel Codes: F13, F53.

1.Giriş

Küresel ticaretin serbestleştirilmesi ve gelişmekte olan ekonomilerin diğer gelişmiş ekonomilerle daha yüksek düzeyde ticaret yapabilmeleri için çalışmalar sürerken; dünya ekonomisinin uluslararası ticaret alanındaki gelişimi incelendiğinde dikkati çeken ve tüm ekonomileri etkileyen, o döneme kadar mevcut bulunan ya da kurulan ülkelerarası ticari ilişkilerin büyük oranda değişmesine sebep olan dönemler küresel çapta oluşan kriz dönemleridir. Ekonomi tarihinde tüm dünya üzerinde etkili olan krizlerden birincisi 1929 Krizi ve yakın tarihte yaşanan, ABD'de başlayan ve negatif etkileri hâlâ tam olarak giderilmemiş olan 2008 Küresel Finans Krizi'dir.

Kotalar, ithalat yasakları, ihracat sübvansiyonları, fark giderici vergi uygulamaları gibi uygulamalar ülkelerin tarife koyarak doğrudan ithalatı kısıtlamak yerine, çeşitli sebeplere dayanarak dolaylı biçimde ithalat yapmalarını engelleyen politika araçlarıdır. Ticareti engellemeye yönelik araçlar sadece ithalatı değil, ihracatı kısıtlamaya yönelik de olabilir. İthalatı kısıtlayan araçlar içerisinde takip edilerek gelişimi ve olası muhtemel etkilerinin ortaya konması en güç olanı ise literatürde *görünmez engeller* olarak bilinen tarife dışı korumacı araçlardır. Görünmez engel uygulamaları, diğer araçlardan farklı olarak uygulandığı

ürünün özelliklerine göre gerek biyolojik gerekse fiziksel standartların oluşturulması ve bu standartlara uymayan ürünlerin ithalatının yasaklanmasına sebep olan uygulamalardır. Hem sanayi ürünlerinde hem de tarım ürünlerinde bu standartlar oluşturulmakta ve uygulanmaktadır.

Görünmez engel uygulamalarına yönelik standartlar bazı uluslararası anlaşmalarca yasal bir zemine dayandırılmıştır. Ancak bu uluslararası anlaşmalar ülkelere gerekli gördükleri takdirde belirlenen uluslararası standardın dışına çıkabilmesini de mümkün kılmakta, bu sayede ülkeler çeşitli nedenlere bağlamak koşuluyla kendi standartlarını oluşturmaktadırlar. Bu nedenler ise genelde hijyen, hayvan ve bitki sağlığı ile en önemlisi insan sağlığı gibi kamu sağlığını ilgilendiren hususlardır. Kamu sağlığı söz konusu olduğu için bir ülke kamu sağlığına dayanan bir görünmez engel uygulamaya koyduğunda, öncelikli amacın gerçekten kamu yararı mı yoksa o üründe ithalatı kısıtlayarak ülke içinde ilgili sektörü korumak mı olduğu tam olarak ortaya konamamaktadır. Bu sebeple görünmez engellere çoğu kez DTÖ de herhangi bir şekilde müdahale edememektedir. Özellikle 2008 krizi sonrasında ülkelerin tarım ürünlerine yönelik kamu sağlığına dayanan düzenlemelerinde artışlar olmuştur ve 2001 yılından beri süren ve sonuçlandırılmayan Doha müzakerelerinin en önemli ve çetin geçen kısmı da tarım ürünlerinin uluslararası ticaretinin serbestleştirilmesi konusudur.

2. Eski ve Yeni Korumacılık Uygulamaları

Eski ve yeni korumacılık akımları tamamen benzer amaçlara hizmet eden akımlardır. Yeni korumacılığın eski korumacılıktan ayrılan yanı ise kullanılan araçların farklılığından kaynaklanır. Eski korumacılığın yaygın olduğu 1930'lu yıllardan İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar ülkeler kendi yerli piyasalarını korumak amacıyla yüksek tarife oranlarını kullanarak misilleme ya da tarifeler aracılığıyla komşuyu fakirleştirme politikalarına başvurdular. Savaş sonrası dönemde ise GATT anlaşmasının getirdiği yaptırımlar, IMF, Dünya Bankası veya onun bünyesindeki Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) gibi kurumların çalışmaları neticesinde dünya ticaretinde yoğun bir canlılık yaşanmıştır. Bu durumun oluşmasında 1930 sonrası uygulanan korumacı politikaların bütün ülkeleri olumsuz etkilediği konusunda fikir birliğine varılmasının etkisi büyüktür. 1947'de GATT anlaşmasının yürürlüğe girmesi ile birlikte hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerin ticaretinde büyük bir artış yaşanmıştır. 1948-1973 arası dönemde dünya

toplam üretim artışı %5 iken toplam ihracattaki artış ise ortalama %7 olarak gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan bu yüksek konjonktür, az gelişmiş ülkeleri de olumlu yönde etkilemiştir. 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren bu ülkeler korumacı politikaları bırakarak dışa dönük politikalar uygulamayı tercih etmişlerdir. 1960-1972 döneminde sanayileşmiş ülkelerin ithalat artış hızının yıllık %9 düzeyine ulaşması, az gelişmiş ülkelerin ihracatında %6,7, ithalatında da %6,2 artış oluşması bu ülkelerin de dünya genelindeki bu olumlu gelişmelerden paylarını almalarını sağlamıştır. Bu dönemde ihracat az gelişmiş ülkelerde büyümenin motoru işlevini üstlenmiştir.

1970'li yıllara gelindiğinde ise konjonktür tersine işlemeye başlamıştır. Piyasalarda oluşan dolar bolluğu doların değer kaybetmesine neden olmuş, döviz piyasalarında spekülasyon faaliyetleri başlamıştır. 1944 yılında kurulan ve sabit kur sistemine dayanan doların altına konvertibilitesinin olduğu Bretton Woods sistemi yıkılmış, ülkeler serbest kur rejimine geçmeye başlamışlardır. ABD'nin ödemeler bilançosunda görülen yüksek açıklar rekabet gücünün azalmasına ve korumacı politikalara yönelmesine neden olmuştur. Diğer taraftan OPEC ülkelerinin talep esnekliği düşük petrol fiyatlarını dört kat artırması maliyetleri artırarak talebin azalmasına neden olmuş ve ülkeleri durgunluğa sürüklemiştir. Bunların yanı sıra Japonya'nın teknoloji devi olarak dünya sahnesine çıkması, az gelişmiş ülkelerin 1960'lı yıllardan itibaren sahip oldukları ucuz emeği kullanarak imalat sanayi üretim ve ihracatında batı ülkeleriyle rekabet edebilir konuma gelmeleri batı ülkelerini zor durumda bırakmıştır. Batı ülkelerinin bu rekabet karşısında üretim kaynaklarını değerlendirebileceği yeni yatırım alanları bulamaması bu ülkelerin de korumacı politikaları uygulamaya başlamalarına neden olmuştur (Seymen, 2000: 66-69).

Yukarıda değinildiği gibi ortaya çıkan yeni korumacılık anlayışı, kullanılan araçlar açısından tarifelerden ayrılmaktadır. Bu araçlar genel anlamıyla teknik ya da idari engeller veya görünmez engeller olarak literatürde yer almaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün uyguladığı yaptırımlar sebebiyle geleneksel tarife ve kotaları kullanmak yerine ülkeler kontrol edilmesi hatta anlaşılması daha zor olan bu araçları kullanmaya yönelmişlerdir. Örneğin bir ülke rahatlıkla yiyecek ürünlerine getirilen paketleme standartlarının, ya da otomobillerin ithali için zorunlu hale getirilen teknik standartların korumacı amaçlarla bir alakası

olmadığını, bu standartların yalnızca tüketiciyi koruma amaçlı olduğunu savunabilmektedir (Apolte, 2010: 5). Bu yeni korumacılık engellerinin dış ticaret üzerindeki etkisi, yıllar içerisinde tarifeler kadar güçlü hale gelmiştir. Bu engeller ihracatçıların maliyetlerini artırmalarına, çeşitli nedenlerle ülkelerin ithal ettikleri mallara olan talebin azalmasına da neden olabilmektedir. Diğer taraftan teknik engellerin ya da görünmez engellerin çok çeşitli olması ve ülkelerin bunları uygularken oldukça değişik nedenler ileri sürmesi bu konuda net bir tanımın yapılmasının ve bu engellerin etkilerinin net bir biçimde ortaya konulmasının önüne geçmektedir. Görünmez engeller; farklı sağlık ve çevre standartları uygulamalarından menşe kurallarına, etiketleme zorunluluğundan toplumların kendi içerisindeki dinamiklerinden kaynaklanan nedenlere kadar çok geniş bir alanda kendisine uygulama alanı bulabilen bir dış ticaret politikası aracıdır.

İthalat lisansları, menşe kuralları, sağlık ve hijyen endişesiyle getirilen standartlar gibi uygulamalar tarife dışı engeller konusunun “görünmez engeller” grubunda yer alır (Meller, 2003:5). Diğer taraftan tarife dışı engellerin çoğu ithalatın kısıtlanması amacını taşısa da bazı engeller de ihracatın kısıtlanması ya da özendirilmesi amacıyla uygulamaya konulan politika araçlarıdır (Seyidoğlu, 2007:194). Görünmez engeller ile ilgili açıklamalara ve örneklerle geçmeden önce dış ticaret politikası aracı olarak kullanılan diğer politika araçlarından kısaca bahsetmek faydalı olacaktır.

Tarife dışı engellerin en yaygın olarak kullanılan araçlarından birisi miktar kısıtlamalarıdır ve ticareti direk olarak engelleyici niteliğe sahiptir. Bu kısıtlamalar ithalat kotaları ve ithalat yasakları olmak üzere ikiye ayrılırlar. İthalat kotaları, bir malın ülkeye girişinin fiziki miktar veya değer olarak sınırlandırılmasını ifade eder. Burada devletin tarifelerde olduğu gibi gelir elde etmesi, ancak ithalat lisanslarını yüksek fiyat veren imtiyazlı şirketlere vermesiyle mümkün olabilir. Sınırlamanın nasıl gerçekleşeceği de yine hükümetin aldığı karara bağlıdır. Kotalar iç piyasada fiyatı yükseltici etki yapar; bu ise o malın piyasadaki talep esnekliğine bağlıdır. Ancak bu yöntemin rüşvet, kaçakçılık gibi yasal olmayan yöntemleri özendirilmesi ve bürokrasiyi artırması gibi etkileri de söz konusu olabilmektedir. Herhangi bir ürüne getirilen kotanın o ürünün piyasasında bir değişikliğe neden olması için ithalata izin verilen miktarın o piyasadaki talep miktarından daha düşük olması gerekmektedir.

Korumacı politika izlemek isteyen hükümetlerin tarife yerine kotayı tercih etmelerinin birçok nedeni olabilir. Bunlardan birisi kotanın tarifeye göre çok daha katı olmasıdır. Bir ürüne tarife konulduğunda o ürünün piyasaya girişinin istenilen oranda engellenmiş olduğu görüşü her zaman doğru değildir. Çünkü o ürünün ihracatçıları fiyat indirimine giderlerse ya da kota uygulayan ülkede çok fazla talep artışı olursa tarifenin ticareti engelleyici niteliği ortadan kalkmış olabilir. Günümüzde ise kota uygulamalarının artık pek yaygın olmadığı, onun yerine ticarete teknik engeller gibi yeni tarife dışı koruma önlemlerinin yaygınlaştığı bilinmektedir (Beghin, 2006:3).

İthal yasakları söz konusu olduğunda ise, bir malın ülkeye girişi tamamen engellenir. Bunun ekonomik nedenleri olabileceği gibi, ülkeler arası siyasi ilişkiler de böyle bir uygulamaya gidilmesine neden olabilir. Bu uygulamanın ekonomik nedenlerinin başında yurt içi sanayiye dış piyasalardan koruma arzusu yer alır (Seyidoğlu, 2007:212).

Bunların dışında iki ülke arasında yapılan antlaşma neticesinde bir ülkenin ihracatına fiziki miktar ya da değer olarak kısıtlama getirilir. Buna gönüllü ihracat kısıtlaması adı verilir. Burada taraflar genellikle bir sanayileşmiş ülke ve az gelişmiş diğer bir ülkedir ve ihracatına kısıtlama getirilen ülke de yine sanayileşmekte olan ülkedir. Burada gelişmiş ülkenin, diğer ülkeye bir siyasi ve ekonomik baskısı vardır ve amacı kendi yerel sanayisini diğer ülkeye karşı korumaktır (Seyidoğlu, 2007:194). Aynı zamanda ihracatçı ülke de zorlamayla monopol konuma getirilir. Sistemin içerisinde baskı ve zorlamaların olması ancak uygulamanın literatürde gönüllü olarak belirtilmesi ironik bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Gönüllü ihracat kısıtlamaları, büyük ülkeler tarafından sıklıkla kullanılmıştır.

Yine hükümetler ihracat sübvansiyonları vererek kendi endüstrilerini yabancı endüstrilerle daha rahat rekabet edebilir konuma taşıma amacıyla kendi ihracatçılarına vergi iadesi, düşük faizli kredi, prim ödemesi gibi çok çeşitli yöntemlerle destek sağlayabilirler. Sonuç olarak ihracatçıya ulusal para cinsinden daha fazla ödeme yapılmış ya da ihracatçının üretim maliyeti düşürülerek uluslararası fiyatlarla rekabet edebilmesi sağlanmış olur. Bu politika sonucunda satış uluslararası fiyatlardan yapıldığı için ek bir tüketim maliyeti söz konusu değildir.

Bazen de eğer ithal edilen ürünün fiyatı yurt içi fiyatından düşükse, bu fiyatları eşitlemek amacıyla o üründen aradaki fark kadar

vergi alınır. Bu uygulamaya fark giderici vergi adı verilir. Bu yöntemin dış ticareti engelleme etkisi kesindir. Çünkü ucuz ithal malın yurtiçi piyasaya girmesi önlenmiş olmaktadır. Bu uygulama daha çok tarım ürünlerinde yaygındır. Açıkça görülebileceği gibi bu yöntemle serbest piyasanın işlerliği, fiyatların sinyal görevi görme özelliği tamamen kaybolmuş olur.

Hükümetler ihracattan da vergi alabilirler. Bu uygulamayla hazineye gelir sağlama, o malın yurt içindeki arzının kısıtlanarak fiyatların yükselmesini önleme ya da aynı yöntemle o malın uluslararası fiyatını yükseltme gibi amaçların yerine getirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu koruma aracı daha çok gelişmekte olan ülkelerde yaygındır. Brezilya'da kahve, Tayland'da pirinç, Sri Lanka'da çay ürünlerinden ihracat vergileri alınmaktadır (Seyidoğlu, 2007:204). Alınan bu vergiler bazı ülkelerin bütçelerinin önemli bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Diğer taraftan ihracat vergisi alınmasının, ham madde ihracatını engelleyerek, ürünün işlenmesinin yurtiçinde sağlanması, böylece katma değeri daha yüksek olan ürünler elde edilmesi gibi nedenleri olabileceği gibi, siyasi nedenleri de olabilir.

İhracatçı bir firmanın ihraç ürününü dış piyasalarda daha düşük bir fiyattan satması uygulamasına dumping adı verilir. Eğer bir ülkede ihraç malına ilişkin böyle bir uygulama söz konusu olursa diğer üreticiler büyük zarara uğrarlar. İhracatçılara yapılan çeşitli destekler de bazı ithalatçı ülkeler tarafından dumping olarak algılanabilmektedir. Böyle bir şüphe söz konusu olduğunda uluslararası yasalar çerçevesinde soruşturma açılmakta ve o ürüne anti-dumping vergisi konmaktadır.

2.1.Görünmez Engellerin Kapsamı

Görünmez engeller; ticarete konu olan malların şekil, tasarım, fonksiyon, performans, içerik gibi kriterleri göz önüne alarak hükümetlerce oluşturulan ve zeminini Uruguay turunda karara bağlanan Ticarete Teknik Engeller Anlaşması ve Hayvan ve Bitki Sağlığı Anlaşması olarak bilinen anlaşmaların oluşturduğu uygulamaları içermektedir. Ülkelerin getirdiği standartları bu anlaşmalar tarafından desteklenebilir hale getirebilmesi için bilimsel kanıtlara ihtiyacı vardır. Ancak gelişmiş ülkeler; özellikle tarım ürünlerine ilişkin sağlık standartlarını bilimsel verilerle destekleme hususunda hiç zorluk çekmemektedirler. Aynı durum birçok imalat ürünü için de geçerlidir. Örneğin Japonya'nın Avrupa ülkelerinde üretilen kayak malzemelerinin

ithalatını yasaklayabilmesi; Japonya'ya yağın karın Avrupa'ya yağın kardan farklı nitelikte olduğunu bilimsel olarak ispatlamasıyla mümkün olmuştur (Gültekin, 2010:34). Her ne kadar bu gerekçe makul olarak görünmese de Japonya'da kayak takımı ithalatı yasaklanmıştır.

Teknik standartlara ilişkin yapılan ilk düzenleme 1979'da GATT'nin Tokyo Turu'nda imzalanan ve 1980'de yürürlüğe giren *Ticarette Teknik Engeller Kodu* ya da *Standart Kod* anlaşmasıdır. Bu anlaşmada, 1962'de yiyecek standartlarının, hijyen uygulama kodlarının, insan sağlığı açısından paketleme standartları ve diğer koruma önlemlerinin tüm ülkeler için geçerli olabilecek belli uygulamalara göre şekillenmesini sağlamak amacıyla kurulan FAO/WHO Codex Gıda Komisyonu'nun belirlediği standartlar benimsenmiştir. Yine bu anlaşmaya göre ithal mallarına yurt içinde üretilen ürünlere getirilen benzer standartların getirilmesi ve bu durumun ithalatın yapıldığı tüm ülkeler için geçerli olması kararlaştırılmıştır. Türkiye de bu süreçte gözlemci ülke olarak yer almıştır(Gültekin, 2010:34). Ancak ilginçtir ki bu anlaşmanın GATT üye ülkeleri açısından bağlayıcılığı yoktur (Lupien, 2002:407-408). Diğer yapılan iki düzenleme ise GATT Uruguay turunun sonunda 1994 yılında imzalanan Ticarette Teknik Engeller Anlaşması (Agreement on Technical Barriers to Trade -TBT) ile Hijyen ve Bitki Sağlığı Anlaşması (Agreement on Application of Sanitary and Phytosanitary Measures-SPS)'dir.

Ticarette Teknik Engeller Anlaşması'nda teknik standart; *ürün özelliklerini ya da ona ilişkin diğer süreçler ile yerine getirilmesi zorunlu idari düzenlemeleri içeren uygulamalar* olarak tanımlanmıştır. Bu uygulamalar üretim sürecindeki ya da üretim yöntemindeki terminoloji, paketleme, etiketleme ve markalama standartlarını da içermektedir ve geniş bir ürün yelpazesine uygulanmaktadır. Anlaşmada yer alan bazı hükümler, ülkelerin regülasyon uygulamalarına kısıtlamalar getirirken; bazı hükümler ise hükümetlerin kendi isteklerine uygun uygulamalara gitmelerini destekler niteliktedir. Bu anlaşma çerçevesinde getirilen uluslararası standartların ülkelerin standartlarına temel oluşturacağına ilişkin kesin bir hüküm yoktur. Örneğin anlaşmada getirilen uluslararası hükümlerin elverişsiz ya da yerine getirilmesinin üyelerin amaçları açısından yeterli olmadığı durumlarda uygulanma zorunluluğu yoktur. İkinci olarak uygun bir uluslararası standart söz konusu olsa bile ülkelerin kendi getirdikleri önlemleri bütünüyle bu standartlara göre şekillendirme

zorunluluğu yoktur. Ayrıca eğer bir ülke getirdiği bir teknik engelden ötürü başka bir ülkeyi şikâyet edecek olursa, şikâyet ettiği ülkenin getirdiği standardın uluslararası standartların dışında olduğunu ispatlamanın yanında uluslararası standartların, şikâyette bulunduğu ülkenin yasal amaçlarını karşıladığını da ispatlamak durumundadır (Ofodile, 2009:168).

Hijyen ve Bitki Sağlığı Anlaşması ise gıda güvenliğinin sağlanması, hayvanların ve bitkilerin hastalıklardan korunmasını temin etmek amacıyla konulan standartları içerir. Bu anlaşmada ülkelerin, bilimsel verilerle desteklemek koşuluyla eğer gerekli görürlerse uluslararası standartların ötesinde uygulamalara gidebilecekleri belirtilmiştir (Lupien, 2002:409). SPS uygulamalarının sıklığı uluslararası ticarete giderek artmaktadır ve Türkiye kuru üzüm, yer fıstığı, kırmızı biber gibi ürünler ihracatında SPS standartları nedeniyle ciddi problemlerle karşılaşmaktadır (Gültekin, 2010:36).

Ticarette görünmez engeller olarak bilinen TBT ve SPS uygulamaları ticareti engelleyici ya da ticareti teşvik edici olabilir. Bu uygulamalar ihracatçı ülkenin maliyetlerini artırması açısından ticareti sınırlandırırken, uygulamaya konulan ithalat prosedürü söz konusu ürünün güvenliği ya da kalitesiyle ilgili ithal eden ülkedeki tüketicilerin güvenini artırıyor ise o ürünün ithalatı, dolayısıyla ticaret hacmi artabilir. Yine bu sebeplerle bu uygulamalar ithalatçı ülkenin sosyal refahını artırıcı ya da azaltıcı etkilere sebep olabilirler. Eğer bir TBT veya SPS uygulaması ithalatçı ülkedeki bir piyasa başarısızlığını gideriyor ise bu uygulamalar ithalatçı ülkenin refahına katkı sağlayabilir.

Maliyet açısından bakıldığında TBT ve SPS uygulamaları ihracatçı ülkenin sabit ya da değişken maliyetlerini artırır. Şöyle ki eğer uygulanması gereken prosedürler ihraç ürününün her bir birimine yönelik ise bu uygulama değişken maliyetleri artırır. Eğer ithal eden ülkenin istedikleri üretim sürecine yönelik ya da teknolojinin güncelleşmesi ile alakalı ise söz konusu malın dış ticaret hacminden bağımsız olarak ihracatçı ülke eğer o piyasaya girmek istiyorsa sabit maliyetlerini artırmak durumunda kalacaktır.

Maliyetlerin artması da o ürünün iki ülke arasındaki dış ticareti açısından bazı sonuçlar ortaya çıkacaktır. Öncelikle ihracatçı ülkede sabit ya da değişken maliyetlerden hangisi artarsa artsın başlangıçta ihracat miktarında bir azalma görülecektir ve daha az verimlilikle faaliyet

gösteren firmalar yeni prosedürler sonucu oluşan sabit maliyetleri karşılayamadıklarından piyasadan çekileceklerdir. Eğer TBT ve SPS uygulamaları ithalatçı ülkedeki herhangi bir piyasa başarısızlığını düzeltici nitelikte değil ise ithalatçı ülkedeki tüketiciler ihracat miktarının azalması ve bazı firmaların piyasadan çekilmesi nedeniyle daha az ürün çeşitliliği ve daha yüksek fiyatlarla ürüne ulaşabilirler. İthalatçı ülkedeki üreticiler ise bu gelişmeler sonucunda daha yüksek fiyat avantajı ve daha az rekabet ortamı elde ederler.

Diğer taraftan bir ülkedeki ihracatçılar dış piyasada yeni ise ve tüketicilerin söz konusu firmaların ürettiği ürünlerin güvenilirliğine yönelik bilgi asimetrisi söz konusu ise getirilen TBT ve SPS önlemleri tüketicilerin o firmaların ürünlerine yönelik güven sorununu ortadan kaldıracaktır. Ancak ihracatçı firmanın maliyet artışı devam edecektir. Ancak bu firmalar TBT ve SPS önlemlerini bir rekabet avantajına dönüştürerek piyasa paylarını artırabilirler. Kısaca belirtmek gerekirse görünmez engellerin ülkeler açısından birbirinin karşısı iki etkisinin olabileceği görülmektedir.

Bazı ülkeler de yüksek kalite ve güvenlik prosedürlerini global piyasalarda kendilerine daha iyi bir pozisyon elde etmek amacıyla kullanabilmektedirler. Ya da bir taraftan ticaret etkisi azalırken ülkedeki sosyal etki artabilir. Bu durum TBT ve SPS önleminin ülkedeki kabul edilebilir bir kamusal gerekliliği yerine getirip getirmediği ile ilgilidir (World Trade Organization, 2013:62). Ortaya çıkan refah etkisi ise fiyat yükselmesi karşısında tüketici tercihlerine göre değişecektir.

Teknik standartlar söz konusu olduğunda dikkati çeken diğer bir nokta ise getirilen standartların kaynağı olan bilimsel çalışmaların sonuçlarına göre oluşan risklerin oldukça düşük düzeyde tutulmasıdır. 2001 yılında Avrupa Komisyonu tarafından kurutulmuş meyve, fındık ve hububat ürün ithalatına yönelik getirilen aflatoksin (yüksek sıcaklık ve nem ortamlarında gıda ürünlerinde oluşabilen kanserojen toksik bir madde) standartlarının maksimum seviyelerinin insan sağlığını tehlikeye atma riski yılda milyarda 1.4 ihtimaldir. Bu düzenleme sonucunda bazı Afrika ülkelerinin söz konusu ürünlerde Avrupa Birliği'ne olan ihracatı ise %64 dolayında azalma göstermiştir (Otsuki, Wilson, & Sewadeh, 2001:1). Yine insan sağlığı söz konusu olduğunda her bir ülke kendi risk analizini yaparak kendi standartlarını belirleyebilmektedir. Ortaya konan bu standartların daha önce belirtilen CODEX gibi uluslararası kurumların

standartlarıyla örtüşmediği durumlar da mevcuttur. Avrupa Komisyonu tarafından 2001 yılında belirlenen gıda ürünlerine ilişkin maksimum tarım ilacı kalıntı standartları bu duruma örnektir. Yapılan bir çalışmada muz ihracatında belirlenen komisyon standartlarının CODEX standartlarına dönüştürülmesi halinde muz ihracatında 5.3 milyar \$ düzeyinde artış olabileceği tahmin edilmiştir (Wilson & Otsuki, 2002:21).

3.2008 Küresel Finans Krizi ve Kriz Sonrası Dış Ticarete Yaşanan Korumacı Eğilimler

2008 küresel krizin yaygınlığı ve ekonomik açıdan birçok ülkede meydana getirdiği negatif etkiler bu krizin 1929 Büyük Burhan'ından sonra dünyada meydana gelen en büyük finansal kriz olduğu konusunda fikir birliğinin oluşmasına neden olmuştur. ABD kaynaklı olarak finans sektöründe başlayan krizin ortaya çıkardığı olumsuz etkiler ve tüm dünyada ekonomik birimlerde oluşan güven bunalımı işsizlik, dış ticaret, kişi başı GSYH gibi reel ekonomik göstergelerdeki olumlu trendin kırılmasına yol açtı. Ülkelerin birbirleriyle olan ekonomik ilişkilerinin yeni teknolojik gelişmelerle artması da kriz öncesi dünya ekonomisinde oluşan pozitif konjonktürün ülkeler arasında yayılmasını hızlı bir biçimde sağladığı gibi, bu pozitif konjonktürün tersine dönmesi de benzer bir hızla ülke ekonomilerini olumsuz biçimde etkilemiş, ülkelerin ihracat ve ithalatlarında önemli düşüşler meydana gelmiştir.

Tablo 1: Bazı Seçilmiş Ülkelerde İhracat Artış Hızı (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
ABD	0,536	9,422	9,748	6,33	-11,962	14,363	7,449	3,256	3,046	2,84
Almanya	7,562	12,795	8,467	2,274	-16,272	15,222	9,128	3,2	0,921	3,991
Brezilya	9,391	3,341	5,482	-2,464	-10,755	9,501	2,925	-0,338	3,118	3,914
Çin	24,504	24,213	19,244	8,212	-10,74	28,351	9,406	7,019	8,674	6,5
Fransa	3,086	6,688	1,487	-1,229	-12,848	11,257	4,279	1,072	2,371	3,371
Hindistan	10,814	6,517	14,785	6,471	5,542	19,778	12,417	1,531	3,916	5,984
İngiltere	8,607	13,033	-8,595	1,937	-12,05	10,773	5,055	1,735	0,514	1,04
Japonya	0,745	7,676	4,701	-1,325	-27,552	25,363	-2,053	-0,166	1,594	1,551
Meksika	5,279	8,476	3,522	-2,433	-7,746	15,784	7,547	3,457	1,164	1,044
Türkiye	12,325	12,229	11,313	6,06	-8,106	6,354	-4,129	12,732	0,448	5,267

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, October 2014 *2014 değerleri tahmindir.

Tablo 1’de yer alan ihracat rakamları 2008 krizinin söz konusu ülkelerin dış ticaretini çok sert bir biçimde düşürdüğünü göstermektedir. Kriz sonrası ülkelerin kendi ekonomilerini toparlamak amacıyla gerek tarife gerekse tarife dışı politika araçları aracılığıyla dış ticareti engellemeleri bu durumun nedenleri arasında sayılabilir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarından da izlenebileceği gibi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerin kriz sonrası çok sayıda ticareti saptırıcı etki oluşturan uygulamaları mevcuttur.

Tablo 2: Bazı Seçilmiş Ülkelerde İthalat Artış Hızı (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
ABD	6,794	5,921	2,599	-3,839	-15,625	14,829	5,744	2,33	1,148	3,76
Almanya	6,904	13,713	5,703	3,687	-9,836	12,752	8,798	1,438	1,525	4,78
Brezilya	5,356	16,146	22,004	17,625	-17,538	38,183	8,871	-2,279	8,631	1,124
Çin	13,593	15,952	12,93	3,373	2,544	22,273	9,726	8,153	10,772	6,983
Fransa	6,619	5,945	5,483	0,945	-11,538	9,104	5,285	-1,291	1,897	3,057
Hindistan	15,361	4,943	16,598	14,047	7,642	10,691	9,66	1,933	-4,521	8,688
İngiltere	7,509	11,801	-2,968	-1,332	-12,575	11,267	1,491	3,369	0,215	0,458
Japonya	4,637	4,402	-0,229	0,076	-16,017	15,276	5,775	5,268	3,379	6,987
Meksika	7,281	10,415	4,448	0,958	-21,049	23,329	8,412	4,375	1,819	6,787
Türkiye	12,325	8,458	12,826	-2,052	-13,214	21,355	12,728	1,238	8,407	-1,268

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, October 2014 *Hindistan hariç 2014 değerleri tahmindir.

Tablo 2’de ise aynı ülkelerin aynı dönem içerisinde ithalatlarında meydana gelen değişim yer almaktadır. İhracattaki daralmaya paralel olarak ülkelerin ithalatlarında da azalmalar olması, 2011 yılından sonra söz konusu trendlerde yeniden azalma yaşanmaya başlaması gündemdeki Euro krizinin etkisiyle ülkelerin yeniden korumacılık aracına başvurup başvurmadıkları sorusunu akla getirmektedir. Önümüzdeki yıllarda Euro krizi derinleşerek devam edecek olursa yukarıdaki rakamların daha da düşmesi önceki dönemler göz önüne alındığında şaşırtıcı olmamalıdır. Diğer taraftan böylesine keskin iniş çıkışların yaşanmasında ülkelerin günümüzde birbirlerine olan

bağımlılık artışının da etkisi vardır. Diğer bir ifadeyle günümüzde üretim zincirleri birbirine dikey olarak bağlanmıştır (Öz, 2009:4). Dikey dış ticaretten kastedilen ise artık dış ticareti yapılan ürünün nihai mallar üzerinde değil, aksam ve parçaların dış ticaretinin yapıyor olmasıdır ve bu dış ticaret şekli de giderek yaygınlaşmaktadır. Yine ihracatta meydana gelen gelir azalışı nedeniyle ülkelerin ithalata olan taleplerinin gerilemesi de dış ticaret akımlarında oluşan daralmaların nedenleri arasında sayılabilir. Bu etkenler göz önüne alındığında dış ticarete kriz ortaya çıktıktan sonra oluşan küçülmenin 1929 krizinden daha sert olması doğal karşılanabilmektedir. Ayrıca hem ithalatta hem de ihracatta görülen eşanlı dalgalanmalar korumacılığın en önemli negatif sonuçlarından birisi olarak değerlendirilen misilleme uygulamalarının olup olmadığı sorusunu da akla getirmektedir.

2008 krizinin hemen sonrasında yapılan uygulamalara bakıldığında gelişmiş ekonomilerin görece dayanıklı olan finansal güçlerinin bir sonucu olarak sübvansiyon ve teşvik uygulamalarına ağırlık verdikleri, gelişmekte olan ekonomilerin ise ekonomilerini korumak amacıyla diğer tüm ticareti kısıtlayıcı araçları kullandıkları görülmektedir (Gamberoni ve Newfarmer, 2009:3). Korumacılık önlemlerinin ekonomi açısından daha tehlikeli olmasının sebebi misilleme uygulamalarının meydana gelmesidir. AB içerisinde bile herhangi bir korumacılık uygulamasına karşı misilleme ortaya çıkabilmektedir. Örneğin Fransa hükümetinin otomotiv desteklerini fabrikaların Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine taşınmaması şartına bağlaması üzerine Slovakya Gaz de France adlı şirketi ülkelere geri göndereceklerini deklare etmiştir (Applebaum, 2009). Bu durum misillemelerin bu şekilde artması halinde AB projesinin bitimine kadar varan ihtimalleri akla getirmektedir.

ABD 1929 krizinin ardından Smooth-Hawley yasasını yürürlüğe koymuştu. Bire bir benzerlik taşımaya da 2008 krizinin ardından benzer bir uygulama 28 Ocak 2009 tarihinde Amerikan Malı Kullan olarak bilinen bir yasa tasarısı ile uygulamaya kondu. Bu yasaya göre kamu projelerinde yer alabilmek için üretimde kullanılan demir ve çeliğin ABD içerisinde üretilmiş olması şartı vardır. Hufbauer ve Schott (2009)'a göre bu uygulamanın ekonomiyi destekleme etkisi ise oldukça sınırlıdır. Bu yasanın amacı 2006-2016 yılları arasında demir-çelik sektöründe meydana geleceği tahmin edilen %25 oranındaki işgücü

kaybını kısmen de olsa azaltmaktır. Sektörde yasanın çıktığı dönemde 150000 kişiye istihdam sağlandığı belirtilmektedir. Hufbauer ve Schott'un yaptıkları hesaplamalara göre bu yasa aracılığıyla sektörde yalnızca 1000 kişilik bir istihdam artışı sağlanabilecektir. Etkinin bu denli sınırlı olmasının nedeni ise demir-çelik sanayinin ağırlıklı olarak sermaye yoğun üretim tekniğini kullanmasından kaynaklanmaktadır. Daha sonra bu yasanın bütün imalat sanayini kapsayacak biçimde genişletilmesi söz konusu olmuştur. Yapılan hesaplamalara göre ise bu genişlemeyle birlikte 9000 kişilik daha ek istihdam sağlanabileceği tahmin edilmektedir. Ancak çalışmada dikkati çeken diğer bir nokta ise ABD'nin demir-çelik ve imalat sanayindeki ticari ortaklarının (12 en büyük ticari ortak) misilleme yapması durumunda ise ABD bu pazarın %10'unu kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabilir ve bu da 65000 kişinin işsiz kalması anlamına gelmektedir. Özetle korumacılığın pozitif etkisinin yapılacak misillemelerle rahatlıkla negatife dönüşebileceği açıkça vurgulanmıştır.

ABD'nin yaptığı bu hamle sonrasında, Endonezya ve Avustralya benzer biçimde Endonezya Malı Kullan ve Viktorya Malı Kullan şeklinde isimlendirilen yasaları devreye soktular. Kriz sonrası yapılan uygulamalara kısaca bir göz atılacak olursa krizin hemen ardından Almanya, Fransa ve İngiltere otomobil sanayilerini destekleyici önlemleri devreye soktular. Krizin hemen sonrasındaki korumacı uygulamalar incelendiğinde, demir ve çelik ürünlerinin ithalatına yönelik standartlarda önemli artışlar yaşandığı görülmektedir. Arjantin, Ekvador, Hindistan, Endonezya ve Malezya krizin hemen sonrasında demir-çelik ürünlerine ilişkin yeni standartlar getiren ülkelerden bazılarıdır.

Diğer bir görünmez engel çeşidi olan standart ve sertifikasyon uygulamaları aracılığıyla da bazı ülkeler ithalat yasakları uygulamaya başlamıştır. Örneğin Hindistan Ocak 2009'da Çin yapımı oyuncak ithalatını belirli bazı standartları taşımadığı sürece yasaklayacağını ilan etmiştir. Tayland, Mayıs 2009'da ürün sertifikası yenileme prosedürlerini daha sert hale getirmiştir. Kore 1 Temmuz 2009'dan itibaren lityum içeren bazı cihazlara yönelik zorunlu standartlar getirilmiştir. Çin ise bilgi teknolojileri güvenlik ürünlerine yönelik zorunlu sertifikaya uygulamasına başlanacağını Ocak 2008'de ilan etmiştir. Yabancı firmaların teknik bilgilerin ifşa edileceği ve mülkiyet haklarının zarar göreceğine ilişkin itirazları sonucunda uygulamanın Mayıs 2010'a kadar erteleneceği bildirilmiştir.

DTÖ bünyesindeki TBT anlaşmasına göre uluslararası ticarete gereksiz önlemler getiren uygulamalar yasaklanmıştır. Standart ve sertifika uygulamaları halkın güvenliğini sağlamak amacıyla kullanılmalıdır. Ancak bu amacın dışında dış ticarete kısıtlamanın getirildiği birçok uygulama mevcuttur. SPS uygulamalarının getirilmesi için bilimsel kanıt gerekirken TBT uygulamasının getirilmesi için sadece yasal zorunluluğun bulunma şartı olması ve bu şartın da içeriğinin net bir şekilde açıklanmamış olması standart ve sertifikasyon önlemlerinin halk güvenliği dışında korumacı amaçlarla uygulanmasını kolaylaştırmaktadır.

Finansal krizin hemen sonrasında Arjantin, Hindistan ve Endonezya gibi ülkeler görünmez engel uygulamalarından biri olan ithalat lisansı sistemini uygulamaya başladılar. Kasım 2008'de Hindistan vites kutusu, tampon gibi birçok spesifik ürünü de içine alacak şekilde demir-çelik ürünlerine yönelik lisans sistemini uygulamaya koydu. Endonezya Ocak 2009'dan itibaren toplam 505 ürüne ilişkin 2 yıl boyunca ithalatta kayıt zorunluluğu ve sevkiyat öncesi bazı test koşulları getirdi. Bu ürünlerin içerisinde oyuncak, gıda ve elektronik cihazlar yer almaktadır. Dahası bu ürünlerin yalnızca belirli noktalardan ithal edilebilmesi söz konusudur. Arjantin ise Kasım 2008'den itibaren lastik, asansör ve diğer birçok demir-çelik ürününe yönelik ithalat lisansı uygulaması getirdi. (United Nations, 2010:8).

GATT ve DTÖ gibi oluşumların varlığına rağmen 2008 krizi sonrasında ulusların tarife artışlarının önüne geçilememiştir. Ekvador, Rusya ve Ukrayna birçok üründe tarife artışına gitmiştir. Brezilya, AB, Hindistan, Türkiye ve Vietnam gibi ülkelerde de bazı spesifik ürünlerde tarifeler artırılmıştır.

Demir-çelik ürünlerinde birçok ülke tarife artışına gitmiştir. Örneğin Hindistan, bazı belli başlı demir-çelik ürünlerindeki tarife oranlarını Kasım 2008'de 0'dan %5'e çıkarmıştır. Ocak 2009'da bazı demir-çelik ürünlerine uyguladığı tarife oranını %5'ten %13 seviyesine çıkarırken, diğer bazı demir-çelik sektörünün alt ürünlerinde de %6'dan %14'e çıkarmıştır. Nisan 2009'da Vietnam bazı demir-çelik ürün gruplarındaki tarifelerde değişik oranlarda artışlar uygulamıştır. Haziran 2009'da Brezilya 7 demir-çelik grubu üründe uyguladığı tarife oranlarını 0'dan %14 seviyesine çıkarmıştır. Birçok ülke tarım ürünlerinin fiyatlarındaki artış yönünde seyreden baskıyı azaltmak amacıyla düşürdüğü tarife oranlarında kriz sonrasında artışa başlamıştır. 2008 Ocak

ayında hububat ürünlerindeki tarife oranlarını kaldıran AB Ekim 2008'de yeni tarife oranları uygulamaya başlamıştır. Bu tarz tarife artışları DTÖ'nün çoklu ticaret sistemi anlayışıyla çelişmektedir. Ülkelerin tarife oranlarında uygulayabileceği üst limitler söz konusudur. Ancak uygulanan tarife oranları ile üst limitler arasında geniş bantlar mevcuttur.

2008 krizinin hemen ardından gelişmiş ülkeler resesyonun etkilerinden kurtulmak amacıyla hükümet desteklerine başladılar. AB, Japonya, ABD gibi dünyanın önde gelen ekonomilerinde bu uygulamalar giderek yaygınlaşmaya başladı. Eğer ülkelerin bu eğilimi devam ederse yabancı firmaların dış piyasalarda iş yapmaları, ihracat yapmalarının giderek daha zorlaşacağı ortadadır.

Dış ticarete korumacılık uygulamalarında kriz sonrası dönemde anti-damping uygulamalarında da artışlar yaşanmıştır. 2008'in ilk yarısında 35 olan anti-damping önlem sayısı yılın ikinci yarısında 120'ye yükselmiştir. Bu uygulamaya en fazla maruz kalan ülke ise Çin'dir. Fark giderici vergi uygulamaları, anti-damping uygulamaları ya da direk korumacılığa işaret eden; herhangi bir sektörde yaşanan ani ithalat artışı karşısında o sektördeki yerel firmaları korumak amacıyla uygulanması DTÖ tarafından da uygun görülen korunma önlemleri (safeguard measures) ile ilgili olarak DTÖ içerisinde belirsizlikler yer almaktadır. Bu belirsizliğin bir sonucu olarak ABD bazı ürünlerde DTÖ kurallarına aykırı olarak bazı ürünlerin ithalatını sıfırlayacak nitelikte anti-damping uygulamalarına başvurmaktadır.

Kriz sonrası ülkeler tarafından uygulanan bir diğer politika aracı da dış ticareti dolaylı olarak etkileyen, hükümetler tarafından tüketicilere yönelik gerçekleştirilen sübvansiyonlardır. Bu politikalar talebin canlanmasını sağlayarak tüketim artışını, dolayısıyla ithalat artışını teşvik edebilirler. Ancak sübvansiyonlar sadece yerel ürünlerin satın alınmasında uygulanırsa, bu durum GATT/DTÖ prensiplerine ters düşen, dış ticareti sınırlayan bir uygulama haline dönüşürler. Malezya'da Mart 2009'da bu durumun bir örneği uygulamaya konmuştur. Hükümet tarafından yapılan açıklamaya göre 10 ve daha üzeri yaşta olan araçlarını Proton veya Perodua (Malezya'da otomobil üreten firmalar) marka arabalarla değiştirenlere yaklaşık 1500 \$ destek yapılacaktır.

Kriz sonrasında dış ticareti etkileyebilecek, diğer ülkeler tarafından korumacılık uygulaması olarak algılanabilecek diğer bir politika ise zor durumda olan, iflas tehlikesiyle karşılaşan firmalara

devlet tarafından doğrudan verilen finansal desteklerdir. Örneğin krizin hemen sonrası küresel otomotiv sanayinin liderleri olarak gösterilen Chrysler firmasına iflastan önce 4 milyar \$, General Motors firmasına ise 13.4 milyar \$'lık finansal destek verilmiştir. Bu durum Aralık 2008'de ABD tarafından açıklandığında, diğer ülkeler tarafından korumacı bir politika olarak algılandı. Ancak benzer politikaların Kanada, Avustralya ve AB üyeleri tarafından da uygulandığı bilinmektedir. 2009 Şubat ayında Fransa hükümeti Peugeot-Citroen ve Renault firmalarına 6 milyar Euro tutarında destek vereceğini bildirdi. Bu desteğin sağlanmasının şartı ise bu firmaların diğer ülkelerde üretim faaliyetlerini durdurarak Fransa'ya getirmeleri idi. Bu koşulun getirilmesi daha önce de belirtildiği üzere diğer Avrupa ülkeleri tarafından, özellikle Peugeot firmasının üretim yaptığı Çek Cumhuriyeti tarafından sert tepkilerle karşılandı. Bunun üzerine Fransa, AB üye ülkelerini için bu şartın geçerli olmadığını bildirdi. Almanya, İtalya, İspanya, İsveç ve İngiltere de kendi otomotiv sektörlerini destekleme paketlerini uygulamaya koydular.

DTÖ bünyesindeki Sübvansiyonlar ve Fark Giderici Önlemler (SCM) Anlaşması'na göre bir ülkenin verdiği finansal destek özel bir firmaya ya da firma grubuna yönelik ise o ülkenin ticari ortakları söz konusu firmaların ürünlerine karşı fark giderici vergi uygulama hakkına sahiptir. Yukarıda bahsedilen ABD'nin ve Fransa'nın desteği ise belirli firmalara özel uygulanan desteklerdir (United Nations, 2010:6-12).

Küresel Ticaret Alarmı (Global Trade Alert-GTA) bir grup uzman iktisatçı tarafından oluşturulmuş bağımsız bir çalışma grubudur. Bu grup belli zaman aralıklarında küresel kriz sonrası dünya ticaretinde meydana gelen korumacı uygulamaları ortaya koymak amacıyla 2009 yılının temmuz ayından itibaren 16 adet rapor yayınlamıştır. Ayrıca web sitesinde kriz sonrası güncel korumacılık uygulamalarına da yer vermektedir. Topluluğun Eylül 2013'te yayınladığı raporda küresel krizin ortaya çıktığı 2008 yılından bu yana beş yıl içerisinde korumacılığın ulaştığı boyutlar ortaya konmuştur. Raporda dış ticareti engelleyen uygulamalar komşuyu fakirleştirme politikası olarak değerlendirilmiştir. Genel olarak bakıldığında kriz sonrası korumacılık anlamında şu gelişmeler yaşanmıştır:

- GTA veritabanında Kasım 2008 yılından itibaren dış ticarete korumacılıkla alakalı olarak toplamda 3784 uygulama bulunmaktadır. Bunlardan 2134 adedi yabancıların ticari çıkarları ile uyumsuzdur.

Kasım 2008'den bu yana ticareti serbestleştiren, uygulamalarda şeffaflığı artırmak amacıyla yürürlüğe konan önlem sayısı ise 845'tir.

- Veritabanında, ticarete ayrımcılığa yol açan 2395 uygulama mevcuttur. Ticareti serbestleştiren uygulama sayısı ise (845) neredeyse ayrımcılık uygulamalarının üçte biri kadardır.

- Ticarete ayrımcılığa yol açan ancak yürürlükten kaldırılan uygulama sayısı 346'dır. Ticarete liberalizasyonu artırabilecek, ancak henüz uygulamaya konmamış 125 girişim vardır.

- Haziran 2013 Eylül 2013 dönemleri arasında, yani üç ayda GTA veritabanında yer alan ticarete ayrımcılığa yol açan uygulama sayısı 219 adet artış göstermiştir. Oransal olarak bu artış %10'dur.

- Korumacı uygulamaların sayısında meydana gelen en hızlı yükseliş 2009 yılının ilk çeyreğinde gerçekleşmiştir. O çeyrekte 180'in üzerinde uygulama yürürlüğe girmiştir. 2012 yılının dördüncü çeyreğinde korumacılık uygulamalarının artışı zirveye ulaşmış, ondan sonra ise azalarak da olsa artış eğilimi sürmüştür.

- Kasım 2008'den bu yana ortaya konan korumacılık uygulamalarının çoğu Çin ile yapılan ticarete yöneliktir. Çin bu süreçte 953 ayrımcı niteliği kesin, 130 adet de ayrımcı niteliği muhtemel uygulamaya maruz kalmıştır. Bu kadar yoğun bir biçimde korumacı önlemlerin uygulandığı başka ülke ya da ülke grubu (AB gibi) bulunmamaktadır.

- Ortaya koyduğu korumacı uygulamalarla zarar verdiği ekonomik sektör ve ticaret ortağı sayısı açısından AB birinci sırada yer almaktadır.

- Arjantin, Çin, Almanya, Hindistan ve İtalya raporda Kasım 2008'den bu yana çeşitli kategoriler içerisinde en fazla zarara sebep olan ülkelerdir.

- Diğer korumacılık önlemlerinin yanı sıra zor durumda olan firmalara yapılan devlet yardımlarında, ihracat sübvansiyonlarında, tarifelerde, anti-damping, anti-sübvansiyon gibi uygulamalarda da önemli artışlar meydana gelmiştir.

- Geleneksel korumacılık önlemlerinden olan tarifeler ve diğer savunma önlemleri (anti-damping vergisi gibi) GTA sınıflamasına göre ticareti en çok kısıtlayan uygulamalar içerisinde dünya çapında %37 ile en yüksek paya sahiptir. Bir önceki raporda (Haziran 2013) söz konusu oran %43 seviyesindeydi. Kriz dönemi korumacılığında geleneksel

politika araçlarının dışında kalan diğer yöntemler veritabanında yer alan korumacılık önlemlerinin çoğunu oluşturmaktadır.

- Önceki GTA raporlarında da yer aldığı üzere korumacılıkta en fazla kullanılan yöntemler herhangi bir DTÖ kuralının olmadığı ya da o noktada DTÖ'nün yeterli olamadığı alanlarda gerçekleşmiş olsa da DTÖ baskısı altındaki hükümetler kriz döneminde bağlayıcı çoklu ticaret kurallarından kurtulmayı başardılar.

- 2012'nin başından bu yana çeşitli vergi araçlarını (anti-damping, anti-sübvansiyon) kullanarak ülkelerin kendi üreticilerini desteklemeye yönelik girişimlerinde artışlar devam etmektedir. Bu anlamda ithalatı kısıtlayan 476 uygulama vardır ve diğer 273 uygulama üzerine araştırmalar devam etmektedir.

- Kasım 2008'den bu yana önemli stratejik sektörlerden olan tarım sektörü geçici olarak da olsa en fazla kırmızı kodlu uygulamaya maruz kalan sektördür. Hâlâ geçerliliği olan korumacı önlemler açısından ise temel kimyasallar öne çıkmaktadır (Evenett, 2013:61-64).

Tablo 3: Kriz Sonrası Dönemde GTA'ya Yapılan Ticari Engel Bildirimleri

GTA'ya Bildirilen Toplam Ticari Engel Sayısı		15 Kasım 2008-17 Eylül 2009 Tarihleri Arası GTA'ya Yapılan Bildirimler
Toplam	428	280
Kırmızı Kodlu	192	192
Koyu Sarı Kodlu	182	48
Yeşil Kodlu	54	40

Kaynak: Global Trade Alert, 2009:18.

Tablo 3'te GTA bağımsız araştırma kuruluşuna 17 Eylül 2009 tarihine kadar bildiren ticari engeller yer almaktadır. Kurumun 8 Haziran 2009 tarihinde faaliyete geçtiği düşünülürse Eylül 2009 tarihine kadar 428 adet bildirim yapılmış olması korumacılık faaliyetlerinin artışının bir işareti olarak gösterilebilir. Tabloda yer alan kodlar ise uygulamaya konan önlemin ticareti ne derece bozabildiğini göstermektedir. Kırmızı kodlu uygulamalar faaliyete geçirilmiş olan ve dış ticari çıkarları etkileme gücü nerdeyse kesin olan uygulamalardır. Koyu sarı kodlu olanlar ise engellerin ilan edildiğini ya da ilan edilmek üzere olduğunu ve uygulamaya konduğu diğer ticari ortakları etkileyici niteliği bulunan

önlemlerdir. Yeşil kodlu olanlar ise önlemin ilan edildiğini ve en fazla kayırlan ülke kuralı gibi yabancı ticari ortaklara karşı ayrımcılıktan ziyade şeffaflığı artıran ticareti nispeten özgürleştiren uygulamaları ifade etmektedir. Tablo incelendiğinde yeşil kodlu uygulamaların toplam içerisindeki payının oldukça az olduğu ve kırmızı kodlu olanların en yüksek paya sahip olduğu açıkça görülmektedir.

Tablo 4: Eylül 2013 İtibarıyla GTA Veri Tabanında Yer Alan Toplam Önlem Sayıları

Eylül 2013 Tarihi İtibarıyla Önlemler		Eylül 2013-Kasım 2014 Arasında Önlemlerdeki Artış	Toplam
GTA Veritabanındaki Önlem Sayısı	3784	2001	5785
Yeşil Kodlu Uygulamalar	845	456	1301
Yürürlükte Olanlar	668	341	1009
Yürürlükten Kaldırılanlar	125	97	222
Sarı Kodlu Uygulamalar	805	365	1170
Yürürlükte Olanlar	235	120	355
Yürürlükten Kaldırılanlar	26	42	68
Kırmızı Kodlu Uygulamalar	2134	1180	3314
Yürürlükte Olanlar	1814	1042	2856
Yürürlükten Kaldırılanlar	320	489	809

Kaynak: Evenett, 2013:65; Evenett, 2014:63.

Tablo 4’de yer alan veriler, Tablo 3’de yer alan verilerle karşılaştırıldığında korumacılık uygulamalarında yaşanan artış açıkça görülmektedir. 2009 döneminde veri tabanında yer alan toplam ticari engel sayısının 428’den 3784’e, diğer önlemler hariç tutularak sadece korumacı niteliği en yüksek olan kırmızı kodlu uygulamaların 4 yıllık süreçte 192’den 2134’e çıkması ve bunların 1814’ünün halen yürürlükte olması dünya çapında korumacılık uygulamalarının ne derece yaygınlaştığını göstermektedir. Bu durumun artarak devam ediyor olması ve ekonomik birimlerce çok fazla tartışılmıyor olması ise dikkate değer başka bir noktadır. Çünkü Kasım 2014 GTA raporunun sonuçları ile bir önceki sonuçları karşılaştırıldığında veri tabanında yer alan ve yürürlüğe giren kırmızı kodlu uygulamaların 1042 adet artmış olması ülkelerin korumacılığa ciddi biçimde devam ettiğini göstermektedir.

Tablo 5: Kasım 2008-Eylül 2013 Döneminde Korumacılığa Maruz Kalan İlk 10 Ülke

Kasım 2008'den İtibaren En Fazla Korumacılık Uygulanan İlk 10 Ülke	Başlatılan Kırmızı Kodlu Uygulama Sayısı	Halen Yürürlükte Olanlar	Korumacılık Uygulayan Ticari Ortak Sayısı	Bekleyen Ticarete Zarar Verecek Uygulamalar
ÇİN	953	836	88	269
AB27	892	741	101	172
ABD	750	631	85	107
ALMANYA	623	513	71	107
FRANSA	545	454	71	89
İTALYA	541	440	69	95
İNGİLTERE	530	441	73	89
G. KORE	495	412	70	112
JAPONYA	489	411	76	91
İSPANYA	474	385	63	70

Kaynak: (Evenett, 2013:68).

GTA tarafından yayınlanan 14. Raporu göre 2008 krizinden Eylül 2013 tarihine kadar geçen dönemde dış ticarete en fazla ithalata karşı koruma sağlanan ülke Çin'dir. İlk 10 ülke arasında ABD, Almanya, Fransa ve Japonya'nın yer almış olması korumacılığın gelişmiş ekonomileri de ciddi biçimde etkilediğini göstermektedir.

Tablo 6: 2008 Kasımdan İtibaren Dış Ticareti Engelleyen İlk 10 Ülke

Eylül 2013 Raporu	Korumacı Önlem Sayısına Göre	Etkilenen Ürün Kategorisi Sayısına Göre	Etkilenen Sektör Sayısına Göre	Etkilenen Ticari Ortak Sayısına Göre	Kasım 2014 Raporu	Korumacı Önlem Sayısına Göre	Etkilenen Ürün Kategorisi Sayısına Göre	Etkilenen Sektör Sayısına Göre	Etkilenen Ticari Ortak Sayısına Göre
1	AB27 (382)	Vietnam (943)	AB27 (78)	AB27 (201)	1	AB27 (510)	Vietnam (946)	AB27 (69)	Hindistan (202)
2	Rusya (247)	Venezuela (807)	İtalya (78)	İtalya (194)	2	Hindistan (354)	Venezuela (807)	Arjantin (69)	AB27 (201)
3	Arjantin (198)	Kazakistan (738)	Arjantin (73)	Çin (193)	3	Rusya (338)	Kazakistan (741)	İtalya (69)	Çin (194)
4	Hindistan (124)	Çin (710)	Almanya (66)	Hindistan (172)	4	Arjantin (278)	Çin (729)	Rusya (60)	İtalya (194)
5	Belarus (120)	AB27 (681)	Cezayir (58)	Endonezya (170)	5	ABD (206)	AB27 (714)	Almanya (59)	Endonezya (177)
6	Almanya (107)	Nijerya (603)	Rusya (56)	Hollanda (164)	6	Brezilya (186)	Hindistan (707)	Cezayir (58)	Tayland (168)
7	İngiltere (105)	Endonezya (558)	Çin (52)	İngiltere (164)	7	Belarus (174)	Endonezya (634)	Gana (56)	Almanya (167)
8	İtalya (101)	Hindistan (551)	Kazakistan (50)	Almanya (160)	8	Almanya (148)	Nijerya (603)	ABD (56)	Hollanda (164)
9	Fransa (98)	Arjantin (503)	ABD (47)	Fransa (159)	9	İngiltere (134)	ABD (528)	Çin (54)	İngiltere (164)
10	Brezilya(92)	Cezayir (485)	Belarus (45)	Polonya (159)	10	İtalya (134)	Arjantin (520)	Brezilya (52)	Polonya (163)

Kaynak: Evenett, 2013:69; Evenett, 2014:66.

GTA'nın 14. raporunda çeşitli kategoriler içerisinde uyguladıkları politikalarla dış ticarete en fazla zarar veren ülke grubu içerisinde AB'nin üç kategoride birinci sırada, diğerinde ise beşinci sırada yer alması AB'nin korumacı politikaları önemli ölçüde benimsediğinin işareti olarak değerlendirilebilir. Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin ise son dönemde BRIC ülkeleri şeklinde önde gelen ekonomiler kategorisinde yer alan ülkelerdir ve bu ülkelerde de yukarıda yer alan verilere göre ciddi biçimde korumacılık uygulamalarının bulunduğu görülmektedir. AB, hem korumacılığa en fazla maruz kalan, hem de en fazla korumacılık uygulayanlar arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Bu durum daha önce

de bahsedilen misilleme uygulamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olabilir. Ancak uygulamaların ilk olarak nasıl başladığı ve kimin misilleme olarak tepki verdiğinin belirlenmesi, verilerin toplanmasındaki güçlük göz önüne alındığında kolay değildir. Eylül 2013-Kasım 2014 arası ticari önlem uygulayan ülkelerin sıralamasında değişiklikler olduğunu 14. ve 16. GTA raporu sonuçlarından anlamak mümkündür. Arjantin son grupta önceki tabloya göre geride kalırken Hindistan'ın üst sıralara yükselmesi ülkenin korumacılığa giderek daha da yakınlaştığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

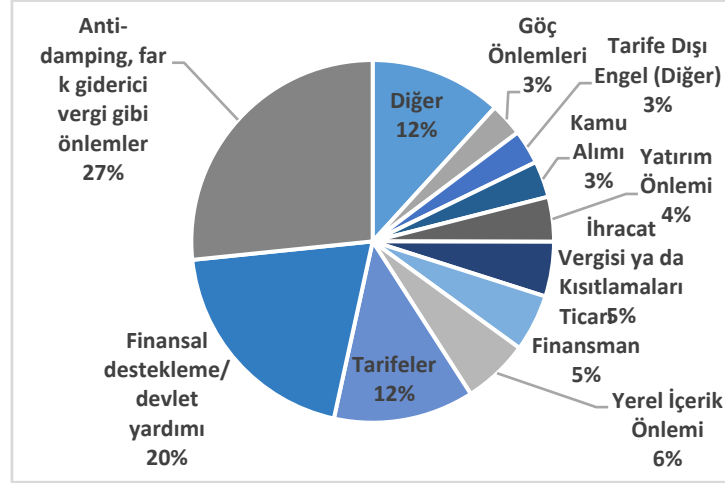
Tablo 7: Dünya Ticaretinde Büyük Paya Sahip Seçilmiş Sektörlerde Korumacılık Uygulamaları

Sektör	Dünya Ticaret Değeri (Milyar \$)	Dünya Mal Ticaretindeki Payı (%)	2008 Kasımından İtibaren Uygulanan Komşuyu Fakirleştirme Politikalarının Sayısı	Tarife ve Ticari Koruma Önlemleri Sayısı	Sektöre Uygulanan Finansal Teşvik Sayısı
Tarım Ürünleri	1745	9,5	552	113	210
<i>Yakıtlar ve Madencilik Ürünleri</i>	3997	21,8			
Yakıtlar	3258	17,8	114	30	36
<i>İmalat Ürünleri</i>	11848	64,7			
Demir ve Çelik	454	2,5	567	395	100
Kimyasallar	2001	10,9	576	378	119
Ofis ve Telekomünikasyon Ekipmanı	1750	9,6	85	26	32
Otomotiv Ürünleri	1348	7,4	258	100	102
Tekstil	306	1,7	287	177	81
Kıyafet	460	2,5	170	82	68

Kaynak: Global Trade Alert, 2014:79

Tablo 7'de 2008 Kasım ayından itibaren GTA sistemine yapılan korumacılık bildirimlerinin dünya ticaretindeki öncü sektörler göre dağılımı verilmiştir. Dünya ticaretinde %9,5 paya sahip ve gelişmekte olan ekonomilerin önemli ihracat kaynaklarından olan tarım ürünlerinin en fazla desteklenen birinci sektör, önlem sayısı itibariyle de demir-çelik ürünleri ve kimyasallardan sonra gelmesi dikkate değerdir. Bu sektörün finansal teşvikler açısından birinci sırada yer alması ise sektördeki

korumacılık uygulamalarının kamu yararından ziyade stratejik amaçlı olabileceği fikrini güçlendirmektedir.

Şekil 1: Kasım 2008-Kasım 2014 Arası En Fazla Uygulanan 10 Ticari Engelin Yüzde Dağılımı

Global Trade Alert, 2014:71.

Şekil 1’de ticareti engelleyen politika uygulamalarının uygulama sayısına göre oluşturulan yüzdeler dağılımı verilmiştir. Geleneksel koruma aracı olan tarifelerin toplam içerisinde %12 gibi oranla kalması dünya ülkelerinin korumacılıkta gösterdiği eğilimin ne olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer taraftan anti-damping, fark giderici vergi gibi fiyatların sinyal görevini görmesini engelleyen uygulamaların %27 ile en yüksek paya sahip olması da dikkatle incelenmesi gereken hususlardan birisidir. Ülkelerin kendi piyasalarını koruma eğilimlerinin ne kadar güçlü olduğu özellikle kriz sonrasında ortaya çıkmaktadır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

1929 krizi sonrasında olduğu gibi 2008 küresel krizi sonrasında da ülkelerin başvurduğu ilk politika korumacılık olmuştur. Hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkeler hem tarifeleri hem de tarife dışı araçları devreye sokarak dünya ticaret hacminin azalmasına sebep oldular. DTÖ’nün uygulamalarının ortaya çıkardığı sonuç ise korumacılığın azalmasından ziyade kullanılan araçların değiştirilmesi olmuştur. 2013-2014 arası dönemde ticaret saptırıcı etki oluşturması muhtemel

uygulamaların 1042 adet artması ve tarifelerin diğer uygulamalar yanında %12’de kalırken uygulamaların yarısını devlet yardımlarıyla fark giderici vergi gibi fiyatlara yönelik uygulamaların oluşturması bu durumun göstergesidir.

Küresel Ticaret Alarmı (GTA) gibi bir topluluğun oluşturulması ve veri tabanındaki verilerin giderek yükselmesi korumacılığın giderek yükseldiğinin bir başka göstergesi olarak ele alınabilir. Ülkelerin korumacılık uygularken güç aldıkları temel motivasyon ise kriz sonrası oluşan olumsuz konjonktür nedeniyle yerel piyasada oluşması muhtemel işgücü kayıplarıdır. Ancak ülkelerin bu politikaları yürürlüğe koyarken, diğer ülkelerin misilleme yapmaları halinde mevcut durumdan daha fazla istihdam kaybıyla karşılaşabilecekleri ihtimalini de göz ardı etmemeleri gerekmektedir.

Kamu yararı amacıyla ortaya konan standartların uluslar üstü bir yapıya dönüştürülmeden çeşitli bilimsel kanıtlar aracılığıyla ülkeler tarafından belirleniyor olması korumacılığa zemin hazırlayan durumlardan birisidir. Standartların harmonizasyonu ile her ülke tarafından kabul gören bir yapıya kavuşturulması dünya ticaretinde yer alan ürünlerin çeşitliliği ve sağlık riskleri göz önüne alındığında belki uygulaması zor ama korumacılık uygulamalarını azaltabilecek yollardan birisi olarak önerilebilir.

Tarım ürünlerinin kriz sonrası gerçekleştirilen ticaret saptırıcı uygulamalardan en fazla etkilenen sektör olması ise bu sektörün ülkeler açısından stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu durum ihracat ürünleri daha çok tarıma dayalı olan gelişmekte olan ekonomileri olumsuz etkilemekte, bu ülkelerin önemli bir dış kaynak kanalı olan tarım ürünleri ihracatının etkisini azaltmaktadır. Bu durumun ise gelişmekte olan ekonomiler açısından önemli sonuçlar doğuracağı ortadadır.

KAYNAKÇA

Apolte. (2010). **New Protectionism and the European Union: A Theoretical Background with Critical Overview of Current Developments.**

Applebaum, A. (2009). Protectionism Anew. **www.washingtonpost.com.** (15.12.2011).

Beghin, J. C. (2006). **Nontariff Barriers.** Iowa State University, Iowa: Center for Agricultural and Rural Development.

- Evenett, S. J. (2014). **The Global Landscape of Protectionism.** The 16th GTA Report. London:Centre for Economic Policy Research.
- Evenett, S. J. (2013). **What Restraint? Five Years of G20 Pledges on Trade.** The 14th GTA Report. Global Trade Alert.
- Gamberoni, E., & Newfarmer, R. (2009, March 2). **Trade Protection: Incipient but Worrisome Trends.** World Bank International Trade Department Trade Notes.
- Global Trade Alert. (2014). **The Global Trade Disorder The 16th GTA Report.** Centre for Economic Policy Research .
- Gültekin, S. (2010). Tarımsal Ticarete Teknik Engeller, Sağlık, Bitki Sağlığı Önlemleri ve Standartlar. **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (5:2) 2010 ,31-44.**
- Hufbauer, G. C., & Schott, J. J. (2009). **Buy American: Bad for Jobs,Worse for Reputation.** Peterson Institute for International Economics.
- Lupien, J. R. (2002). The Precautinary Principle and Other Non-Tariff Barriers to Free and Fair International Food Trade. **Critical Reviews in Food Science and Nutrition , 42 (4), 403-415.**
- Meller, P. (2003). **A Developing Country View on Liberalization of Tariff and Trade Barriers.** Moving Forward on Market Access in the DOHA Development Agenda (s. 1-20). Paris: OECD Global Forum on Trade.
- Oforiole, U. U. (2009). Import (toy) Safety, Consumer Protection and WTO Agreement on Technical Barriers to Trade: Prospects, Progress and Problems. **Int.J.Private Law , 2 (2), 163-184.**
- Otsuki, T., Wilson, J. S., & Sewadeh, M. (2001). **Saving Two in a Billion:A Case Study to Quantify the Trade Effect of European Food Safety Standards on African Exports.** Development Research Group, The World Bank.
- Öz, S. (2009). **Kriz ve Korumacılık: Tarih Tekerrür Edecek Mi?** TÜSİAD-KOÇ Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu.
- Seyidoğlu, H. (2007). **Uluslararası İktisat Teori ve Uygulama.** İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seymen, D. A. (2000). **Dış Ticarete Yeni Korumacı Eğilimler ve Türk Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi.** Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi.

United Nations. (2010). **International Trade After the Economic Crisis: Challenges and New Opportunities**. Switzerland: United Nations Publication.

Wilson, J. S., & Otsuki, T. (2002). **To Spray or Not to Spray: Pesticides, Banana Exports, and Food Safety**. Development Research Group, World Bank.

World Trade Organization. (2013). **Report on G-20 Trade Measures (Mid-May 2013 to Mid-November 2013)**.

İnternet Adresleri

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/weodata/index.aspx> IMF World Economic Outlook Database.